Јени китаб

«ӘСАС ҮРӘКДИР»

Јазычы Нәриман Сүлејманов «Әсас үрәкдир» адлы «Гончлик» нәшријјатынын тәзәчә бурахдығы јени китабында әвәлки мөвзуларына садиг галмышдыр. Кәнд һәјатыны дәриндән билән, Ајдан мүәллиф јенә бу мөвзуда мараглы әсәрләр јаратмаға мүвәффәг ола билмишдир. Үч повестдән, һекајәләрдән ибарәт олан јени китабын мүсбәт чәһәтләри чохдур. Һәр шејдән әввәл, јазычы ушагларын, хүсусилә јенијетмәләрин һәјатына, арзусуну, ишини көстәрмәјә, дахили, мә'нәви аләминә нүфуз етмәјә наил олмушдур. Ушаг вә гынчлар әдәбијјатымызда јенијетмәләр үчүн јарадылан әсәрләрин азлығы бу саһәдәки бошлуг һамыја мә'лумдур. Нәриман Сүлејманов исә китабдакы үч повестлә бу бошлуғу нисбәтән долдурмаға күчлү тәшәббүс көстәрмишдир.

«Әсас үрәкдир» китабындакы әсәрләрин һамысынын педагожи чәһәтдән әһәмијјәти бөјүкдүр, чүнки мүәллиф һәм повестләрдә, һәм дә һекајәләрдә тәрбијәви характер дашыјан мүасир мәсәләләрә, балаларымызын индики дөврдә мә'нәви аләминә тә'сир едән јүчә мәтләбләрә, нөгтәләрә тохунмушдур. Бир дә китаба топланан әсәрләрин мајасында һәјат әтри, һәјат ширәси вардыр, елә буна көрә дә сүрәтләр чанлы, һадисәләр тәбии, ахарлы, мә'налы вә долгундур. Јазычы јенијетмәләрин һәјатыны верәркән, бүтүн јахшы, мүсбәт кејфијјәтләри илә јанашы, онлары нөгсанлары, кәмчәсирләри, сәһвләри илә бирликдә вермәјә сә'ј етмишдир.

Биринчи повестдә һадисәләр сон синифдә охујан Сәрханла әлагәдардыр. О, повестин әвәлиндә тәнбәл, лагејд, анасыны инчидән, она көмәк әли узатмајан бир оглан кими көрүнүр. Лакин кет-кедә һадисәләр шахәләниб инкишаф етдикчә Сәрхан ағыллы, әдаләтли, өз нөгсанларыны баша дүшүб онлары арадан галдырмаға чалышан бир јенијетмә кими чанланыр. Онун Телли нәнәјә чәбһәдә һәлак олан гәһрәман оглу илә әлагәдар хүсуси рәғбәти вә мәһәббәти вардыр. Повестин сонунда Сәрханын евдән баш көтүрүб Бакыја кәлмәси, јахшы билији илә һәрби мәктәбә дахил олмасы, кәндә гајытмасы, әлбәттә, мә'налы епизодлардыр, онун мә'нәви зәнкинлијинә дәлаләт едир. Повестдә Сәрханын Ајнура мүнасибәти инчәликлә верилмишдир. Јазычы илк мәһәббәт барәдә данышмаса да, бу ики кәнчин тәзәчә башлајан мәһәббәтини сәмими мүнасибәтләриндә көстәрә билмишдир.

«Адам тәкчә сојугдан үшүмүр» повести биринчи повести илә сәсләшир, онун гәһрәманы Зијадхан бә'зи чәһәтләри илә Сәрхана бәнзәјир. Мүһарибәнин сон күнләриндә бир чындырјыган кәндә галır. Повестдәки һадисәләр дә онунла бағлыдыр. Зијадхан билмәдән, сәһвән нәнәсинин палтарларыны она сатыр, севдији гыза һәдијјә алыр. Лакин сонра вичдан әзабы чәкир, кәддән узаглашан чындырјығанын далынча кедир. Зијадханын јолда онунла көрүш сәһнәси повестин ән мараглы, ән мә'налы епизодларындан биридир. Бу епизодда бир тәрәфдән чындырјыган кишинин мүлајим, һәссас, гајғыхеш, мүһарибәнин бүтүн әзабларыны көрмүш, дәјанәтли бир адам олмасы ашкара чыхыр, о бири тәрәфдән Зијадханын бүтүн характери ачылыр. Зијадхан тәрсдир, инадкардыр, нәнәсинин кәнә-көшкүл палтарларыны алмамыш кетмәк истәмир. Алыр, әвәзиндә көјнәјини верир, амма чындырјыган да инадкардыр, көјнәји бүтүн гәтијјәти илә кери гајтармаға чалышыр, буна наил олмајанда од вуруб чындырларыны јандырыр. Мәһз повестин мә'налы ады да бурдан догур, адам тәкчә сојугдан үшүмүр.

«Јохуш» адланан үчүнчү повестдә мүасир кәнддән, мүасир јенијетмәдән сөһбәт ачылыр. Мәһиш дә Сәрхан, Зијадхан кими өткәмдир, чидди сәһвләр едир, анчаг сонра бунларын өзабыны чәкмәјә башлајыр. О, велосипед вурғунудур, кечә-күндүз велосипед сүрүр. Мүәллиф бүтүн һадисәләрлә, әһвалатларлә јанашы, Мәһишин мә'нәви өзабларыны, фикирләрини, дүшүнчәләрини вермәјә мүвәффәт олмушдур. Онун сүрүчүјә бир ведрә су вермәмәси, һәтта сәрт данышмасы, сонра һәмин сүрүчүнүн етдији јахшылыглар, башга әһвалатлар, епизодлар Мәһишин характеринин ачылмасында бөјүк рол ојнајыр. Онун јеканә мәгсәди јохушу велосипедлә чыхмагдан ибарәтдир. Јохушу чыхмаг чәтиндир, амма бу јохушу кәрәк өз гүввәсилә, өз ирадәсилә, өз күчүнүлә чыхасан. Мәһиш исә буна сүн'и јолла наил олмаг, бунунла да гоншусу Нәркизин гаршысында өјүнмәк истәјир. Анчаг һәјатда үзләшдији адәмләр, хүсусилә мә'нәви чәһәтдән тәмиз олан сүрүчү, көрдүјү мә'налы һадисәләр Мәһишин јаваш-јаваш дәјишир, онда мәһкәм инам ојанır. Хүсусилә јараландыгдан, хәстәханаја дүшдүкдән, бурада шоферлә көрүшүб ону јахындан тәнидыгдан сонра сәһвләрини анлајыр. Повестин сонунда ону Сәрхан, Зијадхан кими сәһвләриндән нәтичә чыхарыб өз мәгсәдинин далынча кедән, истәјинә чатмаға чан атан бир кәнч кими көрүрүк.

Һәр үч повестдә ајры-ајры һадисәләр, әһвалатлар олса да, онлары бирләшдирән бир чәһәт; ушагларын, јенијетмәләрин һәјатынын, дахили аләминин парлаг вә тәбии бојаларла верилмәси күчлүдүр. Она көрә гәһрәманларын үчү дә бир-бириә бәнзәјир, онлар һәм дә јени дејилләр, өзләринә мәхсус чәһәтләри, һәрәкәтләри чохдур. Бу повестләр мараглы композисијасы, фикри, мә'насы, идејасы, ширин тәнкијәси, чанлы, бәдии тәсвирләри чәһәтдән дә мүвәффәгијјәтлидир.

Һекајәләр дә повестләр кими јығчам вә лаконикдир. Н. Сүлејманов ушагларын дүнјасына енмәји, онларын психолоҗи чәһәтләрини, кејфијјәтләрини дүзкүн, дәгиг вермәји бачармышдыр. Һекајәләрин мә'насы, мәзмуну, фикри вә гајәси јүксәкдир, тәрбијәви бахымдан әһәмијјәтли вә лазымлыдыр. Китабда тәкчә сөзлә бағлы бир нечә һекајә олса дә, онларын һәрәсинин ајры-ајрылыгда өз мә'насы вардыр. Артыг сөз ишләтмәмәјин, јә өз сөзүнү демәјин, јә дә дөгру данышмағын вачиблији бу һекајәләрдә өз бәдии һәллини тапмышдыр. Кәнд һәјаты, кәнд тәбиәти вә ушаглары һекајәләрдә дә чанлы, долгун вә тәбии верилмишдир. Бу бахымдан «Тәндирләр галанды», «Әмүр», «Тәбиәт», «Тут агачы», «Нахыр», «Ушаг үрәји» адлы һекајәләри мүвәффәгијјәтли чыхмышдыр. Һадисәләр дә, ушагларын өзләри дә, тәбиәт лөвһәләри дә һәјатидир, она көрә мараглы вә бәдии тә'сир гүввәсинә маликдир. Ушагларын өзләри илә, онларын характериндән доган бә'зи чәһәтләрлә, мәсәлән, инадкарлыгла, тәрсликлә, бирбирини јамсыламаглā, ајрыајры агачлар, чичәкләрлә, тәбиәт һадисәләри илә бағлы олан һекајәләр дә сәмимидир. Үмумијјәтлә, Нәриман Сүлејмановун бүтүн һекајәләриндә поетик тәсвирләр күчлүдүр. Онларын бә'зиләри мәнсур ше'р кими сәсләнир. Мәсәлән, «Јасәмән», «Күл ады», «Дәмчы» вә башга бу кими һекајәләр ше'р гәдәр тә'сирли вә поетик алынмышдыр.

Китабдакы бә'зи нөгсанлары да көстәрмәк лазымдыр. «Әсас үрәкдир» повестиндә Сәрханын евдән гачыб кетмәси әсасландырылмадығы үчүн янандырычы дејилдир. Үч повестдәки Ајнур, Нәркиз вә Шамама сүрәтләри бир-бириә чох охшајыр. Һалбуки онларын өзүнәмәхсус фәрди хүсусијјәтләрини, чизкиләрини даһа габарыг вермәк оларды. Бә'зи дил гүсурларынын, техники, орфографик сәһвләрин арабир үзә чыхмасы тәәссүф догурур.

«Әсас үрәкдир» китабы, һәм Н. Сүлејмановун јарадычылығында, һәм дә бизим ушаг вә кәнчләр әдәбијјатымызда јахшы һадисәдир.

Т. МАҺМУД.